

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 81'373.612.2:25=112.2

Марія ВЕРЕШ,
м. Ужгород

МЕТАФОРИ У БОГОСЛОВСЬКІЙ ФАХОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті здійснено аналіз біблійних метафор у німецькій фаховій мові богослов'я, виявлено різновиди метафор, досліджено особливості вживання біблійних метафор у богословській фаховій комунікації.

Ключові слова: метафора, біблійна метафора, фахова мова, фахова комунікація, Святе Письмо.

Veresh M. Metaphors in the German theological communication. The biblical metaphors analysis in the German theological language is made in the article. It reveals also the different kinds of metaphors and different usage of the metaphors in the German theological professional communication.

Key words: metaphor, biblical metaphor, language for professional purposes, professional communication, Holy Bible.

Вереш М. Метафора в богословской коммуникации немецкого языка. В статье осуществлен анализ библейских метафор в немецком богословском языке для специальных целей. В статье также раскрыты разные виды библейских метафор, изучены особенности употребления таких метафор в богословской коммуникации.

Ключевые слова: метафора, библейская метафора, язык для профессиональных целей, профессиональная коммуникация, Святое Писание.

Постановка проблеми. Метафори часто розглядають як частину риторичного мовлення, а не як мовне явище, яке зустрічається майже у всіх висловлюваннях як буденного, так і професійного життя. Метафори у фахових мовах довгий час вважалися табу. Це пояснюється кількома аргументами, серед яких особливе місце займають неоднозначність та неточність. Однак Т. Рьолке вважає, що метафори у фаховій комунікації не винятки, а, навпаки, досить часте явище [13, 68].

Аналіз досліджень. Метафори досліджували, зокрема, М. Блек, Г. Пулачевська, А. Річардс, Дж. Серль, Г.Н. Складяревська. М. Блек вважає, що метафори необхідні в тому випадку, коли не може бути жодного сумніву стосовно точності наукового твердження. Метафоричний вислів – не заміник для формального порівняння або іншого буквального вислову. Навпаки, він має такі властивості, які відрізняють його від інших [11, 37].

Мета даної статті – дослідження біблійних метафор у фаховій богословській комунікації німецької мови. Зростаючий інтерес до вивчення метафор викликаний наявністю цих одиниць не тільки в літературних текстах, але й у фахових. Поширення метафор на рівні різних видів дискурсу не могло пройти непомітно. Науковці та лінгвісти з дедалі зростаючим інтересом ставляться до дослідження поняття метафори на рівні різних термінологічних систем [3, 6].

Виклад основного матеріалу. «Мова метафоричних образів – це первинний мовний код, метафора – інструмент первинної когнітивної функції свідомості, який визначає так зване раціональне мислення та формування концептуального уявлення» [4]. Метафора – один із вагомих засобів розширення мови.

Метафора (від грецького слова μεταφερευ) зазвичай перекладається як перенесення. Визначення метафори подає вже Аристотель, називаючи її «переносним словом – не характерне ім'я, перенесене з роду на вид, з виду на рід або з виду на вид чи за аналогією» [1, 669]. Метафора виходить за рамки мови і цим самим збагачує її. У лінгвістиці існує низка визначень поняття метафора. Так, О. Селіванова визначає метафору як «найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні» [9, 326].

Мова метафоричних образів використовується не тільки на рівні формування концептуальних понять у процесі розуміння дійсності, а й утворює систему засобів для їхнього адекватного відтворення. [4]. Метафора слугує тим засобом мислення, за допомогою якого можливо досягнути найбільш віддалені куточки нашого концептуального поля. Вона відкриває для нашої свідомості далекі поняття через об'єкти, що легко усвідомлюються нами. Метафора подовжує «руку» інтелекту [6, 72].

Метафора вважається важливим мовним засобом для позначення уявлень, які не мають відповідного найменування. Але часто застосовуються метафоричні вислови навіть тоді, коли в мові вже є одиниця, що називає ту чи іншу річ, те чи інше поняття. Метафора звертає нашу увагу на певну схожість між двома та більше предметами. Ця схожість часто-густо несподівана й нова [5, 175].

So ist die Kirche der Schafstall, dessen einzige und notwendige Tür Christus ist (Joh 10, 1–10).

Sie ist auch die Herde, [...].

Die Kirche ist die Pflanzung, der Acker Gottes (1 Kor 3, 9). [...]

Die Kirche wird auch bezeichnet als “Jerusalem droben“ und als “unsere Mutter“ (Gal 4, 26; vgl. Offb 12, 17);

sie wird beschrieben als die makellose Braut des makellosen Lammes (Offb 19, 7; 21, 2.9; 22, 17); [12].

Бо Церква – це й овеча кошара, якої самотніми та необхідними дверима – Христос (Ів. 10, 1-10). Вона ж і стадо [...]. Церква і рілля, тобто Нива Божа (1 Кор 3, 9). [...] Бо Церква, що є «вишній Єрусалим» та зветься «наша мати» (Гал 4, 26; Одкр 12, 17), описується як непорочна наречена непорочного Агнця (Одкр 19, 7) [8].

Метафора – це скрите порівняння, яке здійснюється за допомогою застосування назви одного предмета до другого, виявляючи при цьому якусь важливу рису другого [2, 99].

Ihr Männer, liebt eure Frauen, wie Christus die Kirche geliebt und sich für sie hingegeben hat (Eph. 5, 25) [12].

Чоловіки, любіть своїх жінок, як Христос полюбив Церкву. (Еф. 5, 25) [8].

Беручи до уваги той факт, що для богословських текстів характерне часте використання цитат та висловів зі Святого Письма, метафори будемо досліджувати саме на основі Біблії, оскільки вона мала і має значний вплив на розвиток німецької мови в цілому та фахової мови богослов'я.

Біблійні метафори виступають не тільки риторичною фігурою, але й, з одного боку, творчим засобом для існуючого, з іншого боку, – методом для описання нового. За до-

помогою метафор пересічним людям легше було зрозуміти складні богословські поняття. Так, біблійне позначення «*der Gott*» як отця – це метафора, мовний образ, який традиційно перекладається словом «батько, отець». В Біблії використовуються різні метафори для назви Бога, серед інших також і «Отець». Вже в постбіблійній юдейській літературі розмірковували над тим, що метафора як мовний засіб може бути не правильно витлумаченою. До прикладу, чи можна розуміти під назвами «*Gott der Vater*» або «*der König*» людського батька чи короля. Саме тому в юдейській літературі, а особливо в Євангелії від Матея часто використовується зворот «*Vater in den Himmeln*» (Отець на небесах), а також в молитві «Отче наш»: «*Vater unser im Himmel*» (Отче наш, що єси на небі) (Мт 6,9). Звісно, це зрозуміло, що мова йде не про отця із плоті та крові. Усвідомлення різниці між Богом, як отцем та людським батьком зображено в Євангелії від Матея:

Auch sollt ihr niemand auf Erden euren Vater nennen; denn nur einer ist euer Vater, der im Himmel (Мт 23,9) [12].

«Та й отця собі не йменуйте на землі: один-бо у вас Отець – той, що на небі» (Мт 23,9) [8].

«*Vater*» у Біблії – це не ім'я Бога. За біблейською традицією ім'я Бога не називається. «Отче» – метафора, яка усвідомлюється як святе ім'я саме тому, що вона не виступає іменем.

Зрозуміло, що для створення метафор, використовуються, як правило, найбільш живі та яскраві уявлення. Те, що не дуже зрозуміло, стає більш доступним та наочним за допомогою зрозумілішого та ближчого [8, 114]. «Когнітивні уявлення дійсності, які закладені в метафоричному переносі, реалізуються в конкретних мовних формах, які володіють в реченні відповідним семантичним, емоційним, інформативним та стилістичним статусом та функціональними характеристиками» [4]. Для характеристики семантичних видів мовної метафори ми будемо використовувати класифікацію Г.Н. Склярєвської, яка виділяє наступні групи: мотивована – містить семантичний елемент, який чітко зв'язує метафоричне значення із вихідним; синкретична – утворена внаслідок змішування чуттєвого сприйняття; асоціативна – базується на здатності свідомості знайти аналогію між об'єктами дійсності [10, 53–56]. Дана класифікація – відносна, бо часто межі даних видів не завжди можна однозначно визначити.

Розглядаючи на прикладі Святого Письма процеси метафоризації повністю, можна зазначити, що у багатьох випадках значення слова лише частково міняється. Так, у Святому Письмі лексична одиниця «вогонь» у метафоричному значенні зафіксована близько 32 разів. Поряд із його використанням у побутовому житті та в контексті ведення війни зустрічається це слово у двоякій релігійній функції. При цьому воно може позначати як близькість або присутність Бога, так і віддаленість від Бога, кару чи суд божий. На основі його сильної образності, яка говорить сама за себе, вирази зі словом «вогонь», з одного боку, належать до мотивованих, з іншого, – до асоціативних метафор у Святому Письмі.

«*Das Feuer*» (вогонь) у релігійному контексті носить характер кари або покарання. Це показано на прикладі Старого та Нового Завіту. У Новому Завіті це історія, коли учні Ісуса просили Його послати вогонь на самаритянське поселення, яке не воліло прийняти подорожуючого:

«Herr, sollen wir befehlen, dass Feuer vom Himmel fällt und sie vernichtet» (Лк 9,54) [12].

«Господи, хочеш - ми скажем, щоб вогонь зійшов з неба і пожер їх» (Лк 9,54) [8].

Із передання Старого Завіту відомо, що Бог часто карав непокірний та невдоволений народ через вогонь:

«*Die Söhne Aarons, Nadab und Abihu, nahmen jeder seine Räucherpfanne. Sie legten Feuer auf, taten Räucherwerk darauf und brachten vor dem Herrn ein unerlaubtes Feuer dar, eines, das er ihnen nicht befohlen hatte. Da ging vom Herrn ein Feuer aus, das sie verzehrte, und sie kamen vor dem Herrn um*» (Lev 10,1-2) [12].

Аронові сини, Надав і Авігу, взяли кожен свою кадильницю й уклали до них жару та й посипали на нього ладану, і принесли перед Господом вогонь негодящий, якого він їм не заповідав. І вийшло з-перед Господа полум'я та й пожерло їх, і вони померли перед Господом. (Лев 10, 1-2) [8].

Таку метафору можна віднести до мотивованої, оскільки в ній присутні семантичні елементи, які чітко пов'язані із вихідним значенням слова [10, 49].

В Євангелії часто використовуються метафори чи порівняння, які спрямовані безпосередньо до учнів Христа та їхньої діяльності. Однією з таких метафор виступає одиниця «сіль». Сіль як один з найважливіших продуктів, без якого не може обійтися ні людина, ані тварина, вважалася в давнину благородною та вельми цінною речовиною. «*Nil sole et sale utilius*» (нема нічого більш корисного ніж сонце та сіль) вважали римляни в давнину. Сіль слугувала засобом консервації та як приправа, але також і засобом для очищення. Тому, Христос, використовував сіль, як метафору:

Ihr seid das Salz der Erde(Mt 5,13) [12].

Ви – сіль землі (Mt 5,13) [8].

В цій метафорі висвітлюється завдання апостолів – бути сіллю, яка очищає.

Ihr seid das Licht der Welt.

Eine Stadt, die auf einem Berg liegt, kann nicht verborgen bleiben (Mt 5,14) [12].

Ви – світло світу.

Не може сховатись місто, що лежить на верху гори. (Mt 5,14) [8].

Прикладом асоціативної метафори слугує уривок із Старого Завіту, де пророк Самуїл (в другій книзі вже цар Давид), вказуючи на роль Бога у житті людини, створює асоціації із предметами дійсності:

«*Herr, du mein Fels, meine Burg, mein Retter, mein Gott, mein Fels, bei dem ich mich berge, / mein Schild und sicheres Heil, meine Feste, / meine Zuflucht, mein Helfer, / der mich vor der Gewalttat rettet*» (2 Sam 22, 2-3) [12].

«Господь – моя скеля, моя твердиня, мій спаситель, мій Бог, моя скеля, до нього прибігаю! Мій щит і риг мого спасіння, моя твердиня й моє прибіжище, мій спаситель, що від напасти рятує мене» (2 Сам 22, 2-3) [8].

Характерною рисою біблійних метафор у фаховій комунікації – це також наявність одночасно декількох метафоричних термінів, які позначають одне й те саме поняття, суб'єкт чи явище. Однак відмінність може виявлятися тоді, коли необхідно вказати на певні нюанси, які з прагматичної точки зору можуть виявитися суттєвими. Так, *Царство небесне* у Святому Письмі порівнюється із «зерном гірчиці», «закваскою», «скарбом», «перлою» та «сіттю»:

«*Mit dem Himmelreich ist es wie mit einem Senfkorn, das ein Mann auf seinen Acker säte*» (Mt 13, 31) [12].

«Царство Небесне подібне до зерна гірчиці, що його взяв чоловік та й посіяв» (Mt 13, 31) [8]

«*Mit dem Himmelreich ist es wie mit einem Schatz, der in einem Acker vergraben war. Ein Mann entdeckte ihn, grub ihn aber wieder ein. Und in seiner Freude verkaufte er alles, was er besaß, und kaufte den Acker*» (Mt 13, 44) [12].

«Царство Небесне подібне до скарбу, захованого в полі, що його чоловік, знайшовши, ховає і, радіючи з того, йде й продає все, що має, а купує те поле» (Мт 13, 44) [8].

Дерево, що виростає із зерна гірчиці, сягає велетенських розмірів не зважаючи на те, що саме зерно дуже маленьке. Це зерно в юдеї було всім відоме, тому й для кращого розуміння вчення Ісуса Христа у Святому Письмі використовуються метафори, які легко асоціюються у слухачів притч. Метафоричний опис дає змогу краще зрозуміти простому юдейському народу, хто такий Христос і його Церква, яка виросла із такого маленького зерна, і наскільки вона є цінною, як «перла» та «скарб». Однак, він застерігає, вказуючи на те, що досягнути Царство Небесне можуть «добрі», а «злі» будуть викинуті.

Висновки. Проведений аналіз текстів Святого Письма дає змогу зробити висновок, що біблійні метафори займають вагомe місце у богословській фаховій комунікації німецької мови. Зафіксовано у німецькій фаховій мові богослов'я як асоціативні та і мотивовані метафори. За допомогою метафоризації існуючі мовні одиниці можуть слугувати для назви нових понять, що веде до економії мовних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аристотель. Поэтика. Сочинения в 4-х томах. Т. 4; [пер. с древнегреч., общ. ред. А. И. Доватура] / Аристотель. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов : [4-е изд., испр. и допол.] – М. : Флинта : Наука, 2002. – 384 с.
3. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры : сборник / [общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной] / Н. Д. Арутюнова – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
4. Глазунова О. И. Логика метафорических преобразований : [Электронный ресурс] / О. И. Глазунова – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Glaz/21.php
5. Дэвидсон Д. Что означают метафоры / Д. Дэвидсон // Теория метафоры : сборник / [общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 173–193.
6. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Х. Ортега-и-Гассет // Теория метафоры : сборник / [общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 68–81.
7. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль. – М. : Изд. иностран. литературы, 1960. – 500 с.
8. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – Рим : Видавництво ОО Василян, 1963. – 1460 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. Складаревская Г. Н. Метафора в системе языка / Г. Н. Складаревская. – Санкт Петербург: Наука, 1993. – 150 с.
11. Black M. Metaphor. // Models and Metaphors / M. Black. – Ithaca : Cornell University Press, 1962. – P. 25–47.
12. Die Bibel: Altes und Neues Testament, Einheitsübersetzung. – Freiburg : Herder Verlag, 1999. – 1323 S.
13. Roelcke T. Fachsprachen / T. Roelcke. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 253 s.

Статтю подано до редакції 22.06.2014 р.